תנ״ך · דרשות ודרושים

גושפנקא דמלכא דרשות

רבי פארוז קרסינטי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

גושפנקא דמלכא דרשות

רבי פארוז קרסינטי

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/גושפנקא-דמלכא-דרשות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

גושפנקא דמלכא - דרוש למעלת תשובה

דרוש שדרש הרב המחבר למעלת התשובה כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו:

גרסינן בפרק חלק רבי חנניה בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען ץ צדקו יגדיל תורה ויאדיר עכ"ל: מודעת זאת בכל הארץ דעיקר קיום והעמדת האדם בעולם הזה הוא ע"י קיום מצות התשובה דאל"כ אין לו שום קיום בעולם. ועיקר קיום מצות התשובה הוא להיות גומר בלבו לבל ישוב עוד לכסלה ולעילא מנהון שיהיה מקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך בלב שלם ובנפש חפצה כי היא שורש וקיום לתרי"ג מצות כמ"ש מעובדא דהלל הזקן וזכ"ה והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו וגו' דהקושיא בכאן גלויה היא דאדרבה בשמעו את דברי האלה יש לו להתפחד מן העונש ואיך יאמר שלום יהיה לי ואפשר דקאי אריש הפרשה דקאמר אתם נצבים וכו' לעברך בברית ה' אלהיך וכו' ואמרו רז"ל דבכאן נכנסו ישראל ערבים זה על זה ולכך זה הרשע בשמעו זאת יאמר בלבו אלך ואעבור את פי ה' ואחרים יהיו נענשים בסיבתי וכל לגבי דידי שלום יהיה לי ולזה קאמר הפסוק לא יאבה ה' סלוח לו וכו'. לפי שלא נכנסו בכלל הערבות אלא אם חטא איזה אדם בשוגג או יצריה אלבישיה אבל אם הוא עובר בשאט בנפש אדעתא שאחרים ילקו בסיבתו. הוא לבדו עונו ישא. ולכך קאמר ורבצה בו כל האלה בו דייקא:

והנה בענין קיום התשובה יש לבעל דין לחלוק ולומר כיון דצריך וידוי וחרטה ועזיבת החטא וקרבן חטאות ואשמות וכעת אין בידינו יכולת כי חרבה עירנו ושמם מקדשנו ואם כן חס ושלום התשובה אינה מועלת לאדם: האמנם האמת אגיד כל קבל דנא הא ודאי בורכא היא כי מקרא מלא דבר הכתוב זאת התורה לעולה למנחה וכו' ואמרו רז"ל כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה ועוד תירוצא שנוייא אחרינא משום דמחשבה טובה מצטרפת למעשה ואם כן כשיחשוב בתורת קרבנות מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבם:

ובהא דאמרינן מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה הקשה הש"ס בקדושין מההוא עובדא דאמ"ל אביו הבא לי גוזלות וכו' ואמרו דילמא ץ מהרהר בע"ז הוה: והקשה מוהר"י בן נאים בדרוש לתשובה אמאי נקט הש"ס מחשבת ע"ז דוקא והא כתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות גזילה וז"ל כל המתאוה בית חבירו או אשתו בלבו וכן שאר דברים שא"א לקנותם ממנו כיון שחישב בדבר זה ונפתה לבו עובר בל"ת שנא' לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב ע"כ. וא"כ אמאי נקט הש"ס ע"ז דוקא וכו' יעיש"ב:

ולעד"ן דלא קשה מידי דמ"ש רז"ל דמחשבת ע"ז מצטרפת למעשה היינו דיש לו עונש על המחשבה כמעשה שנאמר למען תפוש את בית ישראל בלבם אבל במילי אחריני הגם דעובר בלא תתאוה עם כל זה אינו נענש על המחשבה כמעשה ממש:

ואמרו רז"ל דעיקר התשובה הוא באותו פרק באותה אשה וכו' ובאותו אבר שעשה בו העבירה צריך לעשות בו התשובה והקשו המפרשים והא קי"ל אין קטיגור נעשה סניגור והיאך יעשה תשובת באותו אבר עצמו ותירצו משום כשאדם עושה תשובה נעשה בריה חדשה. ובזה י"ל מ"ש במדרש מה ראה קרח לחלוק עם משה פרה אדומה ראה ע"כ והוא תמוה:

ויובן על פי מ"ש חז"ל במדרש והביאו רש"י ז"ל בחומש וז"ל פרה אדומה משל לבן שפחה שטינף פלטרין של מלך אמר תבוא אמו ותקנח צואת בנה כך תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל. ולמה תמימה בלא מום על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בעלי מומין על ידי העגל. ולפי שאהרן עשה העגל לא ניתנה לו זאת העבודה שאין קטיגור נעשה סניגור להיות הוא מכפר על ישראל מאחר שהוא נעשה בעל מום ע"י העגל ופרה אדומה היא לכפר על מעשה העגל ולכך ניתנה לאלעזר ולא לאהרן. וזה כוונת המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה ולבטל דבריו בכהונה שניתנה לאהרן שהרי כפי הדין עמרם הוא הבכור ולבניו ראויה הכהונה והמלכות ולא היה ראוי להם לחלוק על נשיאותו של אלצפן בן עוזיאל ותירצו פרה אדומה ראה הכוונה שאמ"ל השם שמצותה בסגן שהוא אלעזר ולא ע"י אהרן לפי שהיא לכפרה ואין אהרן ראוי לכפר על ישראל שגם הוא בעל מום. ועוד נתעורר לחלוק על הכהונה לפי שאמר בדעתו שהכהן הוא לכפר על ישראל ואהרן בעל מום ונפסל מלכפר על העם ולא בלבד נפסל בעבודה זו אלא גם בשאר עבודות אינו ראוי לשמש עוד. וטעות הוא בידו לפי שלא נפסל ונעשה בעל מום רק לגבי פרה אדומה שבאה לכפר על מעשה העגל שנעשה על ידו:

ועיקר קיום התשובה ע"י למוד התורה והשכמת בית הכנסת ומקרא מלא דבר הכתוב ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך וכו' וכתיב את מספר ימיך אמלא:

ואפשר לפרש ע"פ מ"ש רז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תלייא מילתא אלא במזלא תלייא מילתא. אך על ידי התפלה בכוונת הלב יכול לשדד המערכה ולשנות המזל וז"ש ועבדתם את ה' אלהיכם שהיא התפלה וברך את לחמך ואת מימיך שהם המזונות. לא תהיה משכלה ועקרה בארצך שהם הבנים. את מספר ימיך אמלא רמז על החיים דעל ידי התפלה יכול לשנות אפילו אלו השלשה: עוד נלע"ד לפרש הכתובים ע"פ מ"ש הראשונים ז"ל ע"פ יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני לכן

הנני יוסיף להפליא וכו' ואבדה חכמת חכמיו וכו' דלכאורה קשה מי תלה זה בזה דע"י שלא התפללו בכוונת הלב דין גרמא מיתת הצדיקים ב"מ. ותי' ע"פ מ"ש המקובלים דע"י התפלה בכוונת הלב מבררים ניצוצות הקדושה שנטמעו בין הקליפות גם אמרו ז"ל דע"י מיתת הצדיקים מתבררים ניצוצות הקדושה וכן מבואר בזוהר הקדוש על פסוק והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים עיין שם ולכך הוי מדה כנגד מדה כיון שאינם מבררים הניצוצות ע"י תפלתם בכוונה זו היא סיבה לסילוקן של צדיקים ב"מ כדי שיתבררו הניצוצות ש"ק. גם אמרו ח"ל ע"פ גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר זהו מיתתן של צדיקים. לז"א ועבדתם את ה' אלהיכם זהו התפלה שעל ידה אתם מבררים ניצוצות הקדושה ועי"ז והסירותי מחלה מקרבך. הוא מ"ש בתורה גם כל חולי וכו' אשר לא כתוב שהוא מיתתן של צדיקים. כיון דכבר נתבררו הניצוצות על ידי תפלתנו. ובזה י"ל מש"ה ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור וירא אלהים את האור וכו' נלע"ד דרך רמז כפי מ"ש הראשונים ז"ל דטעם אחד מן הטעמים לסילוק הצדיק שלא בזמנו הוא שמא יחמיץ כדכתיב הן בקדושיו לא יאמין כמבואר בפ"ק דחגיגה ופריך הש"ס שם והא ההוא תלמידא דהוה בשבבותיה דרבי אלכסנדארי דשכיב אדזוטר ואמר רבי אלכסנדארי אי פעי ההוא מרבנן הוה חיי ואם איתא דילמא מהן בקדושיו וכו' ומשני הש"ס דההוא מבעט ברבותיו הוה ופירש רש"י רבי אלכסנדארי היה מכיר בו שלא היה מן הקדושים וכתיב וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים לכל אשר איננו ירא מלפני אלהים. ועוד אמרו בגמרא מורא זה איני יודע כשהוא אומר ויראת מאלהיך הוי אומר שמורא הוא כבוד חכמים. וז"ש הכתוב ויאמר אלהים יהי אור דבשעת לידת האדם אמר הקב"ה יהי אור זה בעולם ויהי אור שיצא אור זה לאויר ואע"ג דצדיק ורשע לא קאמר וכו' מ"מ הקב"ה יודע מה יהיה בסופו אבל אינו גוזר כמ"ש יודע ואין ידיעתו מכרעת. וירא אלהים את האור כי טוב דאפילו מדת הדין שנקראת אלהים הסכימה עליו שהוא טוב ואח"כ ויבדל אלהים בין האור וכו' דהיינו שסלקו בתוך זמנו והבדיל האור זה מן העולם הזה שנקרא חשך מטעם הן בקדושיו לא יאמין:

ובזה י"ל מסרה של ד' נחנו נחנו נעבור חלוצים ונחנו מה נחנו פשענו ומרינו כולנו בני איש אחד נחנו ע"כ ונק' עוד מ"ש הרב בעל שם טוב דגם בזמננו עינינו הרואות דיש כמה צדיקים שמתפללים בכוונת הלב ואעפ"כ אינן ניצולין ממחשבות זרות וה"ט הוא משום דיש איזה רשעים שהם משורש נשמתן עושים איזה עבירה באותה שעה דין גרמא שיבא לצדיק אותו הרהור ומה גם דישראל כולם גוף אחר וכשאחד חוטא גורם היזק לכל הגוף. וזהו כוונת המסרה דהצדיקים אומרים לרשעים נחנו נעבור חלוצים ונקיים מכל חטא.

ונחנו מה כי אין בידינו עון. והרשעים משיבים ואומרים נחנו פשענו ומרינו ומה שאתם מקבלים צער בשבילנו מטעם כולנו בני איש אחד נחנו ץ ומשורש אחד באנו:
וגודל מעלת התשובה היא דהגם שאדם חטא בפועל והשחית והתעיב ואיבד ימיו בהבלי העולם הזה אף על פי כן כשישוב אל ה' בלב שלם תשובתו מקובלת ורצויה לפני ה' וכאב את בן ירצה:
ועפ"ז י"ל מאמרם ז"ל גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה והקשו הראשונים ז"ל מאי רבותא דתשובה והא קי"ל בכל התורה כולה דאתי עשה ודחי לא תעשה. ברם כפי מה שכתבנו אתי שפיר דהא כשהאדם חוטא עושה עבירות בפועל והתשובה אינו אלא דבור בעלמא וקי"ל בכל התורה כולה לא אתי דבור ומבטל מעשה והיינו רבותא דתשובה שהיא דבור בעלמא ודוחה לא תעשה שבתורה דמעשה רב הוא משום דבדבוריה אתעביד מעשה ונעשה בריה חדשה. ועיקר דהאי מילתא הכי איתא שם אמר רבי לוי גדולה תשובה שמגעת וכו' ור"י וכו' ולא עד וכו' ומי אמר ר"י הכי והאר"י גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה והכוונה היא ע"ז כמ"ש כי זנית וכו' ומשני צבור שאני וכו' ולפ"ז מיתרצה קושיית הרב המוסמך שהקשה וכי בשביל שדוחה ל"ת לית לן למימר עד ולא עד בכלל:
והקשה עוד אמאי לא מתרץ כאן מאהבה כאן מיראה ואח"כ ראיתי להריע"א שהקשה כן ולעד"ן שהרב רוח אחרת אתו בדברי ר"י ור"ל דאמרו גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד לא כמו שהבין הוא דהיינו שעבד ע"ז דפגם בכסא כבודו יתברך ולכך הוקשה לו והא כתיב ואת כי זנית וכו' והיינו ע"ז אין דעת הרב המוסמך כן אלא הוא הבין שמגעת עד כסא הכבוד ר"ל גדולה איכותה שהיא מצוה גדולה כאילו לא חטא וגדולה מעלתה שמגעת עד כסא הכבוד דהוא הפך הסברא לומר כן דמאחר שבאה מצוה זו מכח עבירות שהיה רשע וחזר מרשעתו הו"א מגרע גרע כחה והיא למטה מכסא הכבוד ולכן בא רבי לוי ואמר אין הדבר כן אלא מגעת עד כסא הכבוד ועד בכלל ואפילו נקט האי לישנא דעד אין לטעות. אי נמי קאי אאדם בעל תשובה שגדול כבודו שמגעת נשמתו עד כסא הכבוד ור"י ס"ל דמגרע גרע כחו וכך כתיב עד לומר לך ולא עד בכלל והקשה הש"ס והאמר ר"י גדולה תשובה וכו' ולכך הוקשה להרב המוסמך אם דוחה לא תעשה מאי הוי מ"מ אינה מגעת עד כסא הכבוד ותירץ הוא ז"ל דמדכתיב הן ישלח וכו' ושובו אלי נאם ה' דמדקאמר אלי משמע שהוא שוה עם כסא הכבוד והיכי קאמר ר"י עד ולא עד בכלל ואם תאמר בלא ר"י יקשו קראי אהדדי. ותירץ הרב המוסמך דבלא ר"י הו"א דמאי דקאמר ושובו אלי אינו מענין התשובה אלא הוא הפך ממאי דקאמר הישוב אליה עוד

לכך קאמר שהשי"ת אינו כן דקאמר ושובו אלי ומתרץ ג"כ קושיא ב' מדקאמר ושובו אלי לשון רבים דהיינו צבור ודוק:

בש"ס מהר"ם גאלנטי תי' קושיית גדולה תשובה וכו' ע"פ מ"ש התוס' ז"ל בעירובין דף ק' נתערבו מתן ארבע במתנה אחת ינתנו במתנה אחת ולא יעבור בבל תוסיף והקשו התוס' וליתי עשה ולידחי ל"ת וי"ל דלא דמי לכלאים בציצית דהכא על ידי פשיעה וכו' יע"ש. נמצא דעל ידי פשיעה לא אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת והכא גבי תשובה הוא ע"י פשיעה ואמרינן אתי עשה וכו' יע"ש בספר ישועות יעקב. והקשה עליו מהרח"א ז"ל והא גבי אונס נמי הוא פשיעה ואי לאו טעמא דאם אמרה לא בעינא ליתי לעשה הו"א דאתי עשה וכו' ותירץ דשאני אונס דא"א לבוא העשה רק אחר עבירת הלאו משא"כ תשובה דיכול להיות צדיק כל ימיו עכ"ל. והקשה הרב ישועות יעקב ע"ד וז"ל ולא ירדתי לעומק דבריו דאונס נמי אפשר לו שלא יאנוס שום אשה ולא יתחייב בעשה זה כלל דאי אמרת כיון דעשה זה היינו רביתיה ומעיקרא אינו נולד אלא על ידי עבירה עשה דתשובה נמי אינו בא לעולם אלא על ידי עבירה שאם היה צדיק כל ימיו לא שייך עשה דתשובה סו"ד לא ירדתי לסוף דעת הרב ז"ל:

ואנכי איש צעיר נראה לענ"ד דכוונת הרב היא דעשה זה דולו תהיה לאשה אין לו קיום אפילו באשה הראויה לו אלא ע"י עבירה שאנסה הא לאו הכי אין לו קיום לעולם אבל העשה דתשובה אפי' לא חטא אלא שהוא צדיק כל ימיו מקיים העשה של ושבת עד ה' וכו' מאחר שהוא מקרי ושבת עד ה' דאם לא כן וכי אומרים לצדיק קום חטוא כדי לקיים מצות עשה של ושבת ואין השכל מחייב ולא ימנע לרבותינו ז"ל להזכיר דבר זה וק"ל:

עוד הקשה על דברי התוס' דלעיל שתירצו דהכא ע"י פשיעה לא אתי עשה וכו' הא אונס יוכיח דאתי ע"י פשיעה. והקשה הש"ס דליתי עשה ולידחי לא תעשה וכו' ולא מלבד שהקושיא ליתא מדידיה כלל שכבר קדמוהו הראשונים וחד מנייהו הרב ש"י אלגאזי ז"ל אלא שלפי דברי הרח"א דלעיל מיתרצה דשאני אונס דלא מקיים העשה אלא ע"י העבירה אבל מתן ארבע יכול לקיים המצוה בלא תערובת:

וראיתי למהר"י בן נאים בספר ישועות יעקב בדרוש התשובה שכתב ע"ד רבי יוחנן שכתב גדולה תשובה שמקרעת גז"ד של אדם והקשה בש"ס מתיבי שאלה ברורייא וכו' כתיב לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך וכו' עד שבא רבי עקיבא ולמד כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד ותירץ התם נמי ביחיד וגזר דין דיחיד תנאי היא דתניא היה רבי מאיר אומר שנים וכו' רבי יצחק אמר יפה צעקה וכו' יע"ש וכתב הרב הנזכר ראיתי לדקדק אמה שכתבו התוספות בפרק ב' דנדה דף ע' ע"ב דקאמר התם כתוב אחר אומר כי לא

אחפוץ במות המת וכתוב אחר אומר כי חפץ ה' להמיתם בבני עלי ל"ק כאן כשעושין תשובה כאן כשאין וכו' כתוב אחד אומר ישא ה' פניו וכו' וכתוב אחד אומר אשר לא ישא וכו' ל"ק כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין וכתבו התוספו' וז"ל כאן כשעושין תשובה. ובספרי משני קושיא זו כאן קודם גז"ד כאן וכו' ותימה דבר"ה פרקא קמא אמרינן אר"י גדולה תשובה שמקרעת גז"ד ופריך השב בנתים וכו' ומשני הא ביחיד וכו' ש"מ ביחיד תשובה אין מקרעת גזר דין ובשמעתין משמע דמועלת תשובה אפילו לאחר גז"ד אפילו ליחיד דומיא דבני עלי דאילו קודם גזר דין פשיטא דמקבלת תשובה ועוד להמיתם משמע לאחר גז"ד וי"ל דסוגיא דשמעתין אתיא כרבי יצחק דאמר יפה צעקה בין קודם גזר דין וכו' עכ"ל מתוך דבריהם משמע דמאי דמשני רומיא דקראי ישא פניו אקרא דלא ישא פנים כאן קודם וכו' תרוייהו בלא תשובה אבל ע"י התשובה אפילו גז"ד דיחיד נקרע ע"י התשובה ואפ"ה אחר גז"ד לא מהנייא תשובה אדקשייא להו מההיא דר"י דפ"ק דר"ה תקשה להו שמעתין דידיה אדידיה דבשנויא חדא שמעינן ודאי דתשובה לא מהנייא לאחר גז"ד ובשנויא אחרינא משמע דמהני תשובה לאחר גז"ד אפילו ליחיד דומיא דבני עלי ולא מצי לתרוצי כמו שתירצו אלא בלא תשובה ולהכי קש"ל מדר"י וא"כ קשה טובא אמאי אצטריך קרא דלא ישא פנים לאחר גז"ד פשיטא כיון דנח' גז"ד מאחר שלא עשה תשובה איך יקרע בלא תשובה מעיקרא מאי סברי ב"ד של מעלה ולבסוף מאי סברי ועוד לפי דבריהם מאי פריך התם בראש השנה אדר"י דאמר גדולה תשובה שמקרעת מההיא דשאלה ברוריא כתיב ישא ה' פניו וכו' וכתיב לא ישא פנים וכו' ובא רבי עקיבא ולמד כאן קודם גזר דין וכו' והוצרך לשנויי הא נמי ביחיד והשתא דבלא תשובה איירי מאי פריך והא ר"י גדולה תשובה קאמר. ועוד תמיה אני בדבריהם דאינהו קש"ל אדר"י ומתרצי אההיא דר"י דקארי לה מאי קארי לה ועוד דשמעי' דהא ריב"ח שהוא תנא קאמר לה ולמאי אצטריכו לאלומי סברתו מדר"י ועיקר הקושיא מהכא לר"י דהוא אמורא ולדידיה לא תירצו כלום וכו' ואפשר דכוונתם במ"ש דמשמע כר"י הכי קאמר לר"י הוא דמשנינן כאן וכו' אבל לרבי יוחנן מצינן למימר דריב"ח לא שני הכי מעולם אלא דבתרי רומייא דקראי שני להו כאן קודם גז"ד וכו' כדאיתא בספרי' ודבריהם צריכים לי תלמוד יע"ש:

ץ ואנכי איש צעיר תמיה לי ע"ד הרב שכתב אבל לר"י מצינן למימר דריב"ח לא שני הכי מעולם וכו' דצריכין לשבש הברייתא דהא ברייתא איתא שאלו אנשי אלכסנדרייא את ריב"ח וכו' וג' דברי אגדה כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ וכו' וכתוב אחד אומר כי חפץ ה' וכו' והשיבם כאן קודם גזר דין וכו' ועוד דמה הועלנו דעכ"פ עדיין כל הדקדוקים

שדקדק בדברי התוספות קיימין ונלע"ד דלא קשה מידי ואמת הוא דכוונת הש"ס במאי שתירץ כאן לאחר גזר דין הוא בלא תשובה כמו שהבין הרב ולא קשה מידי מה שהקשה הרב דפשיטא דמאחר שלא עשה תשובה וכו' מעיקרא מאי סבר הש"ס דהא במסכת ברכות פרק מי שמתו קאמר שם אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים מפני מה אתה נושא פנים דכתיב ישא ה' פניו וכו' אמר להם לא אשא פנים לישראל אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עד כזית ועד כביצה וכו' והתוספו' עצמם הקשו אמאי לא משני הכא כי התם או התם כי הכא וכו' יע"ש ואם כן לפי דברי הש"ס שאמר שהשיבם ה' איך לא אשא פנים לישראל שהם החמירו וכו' עדיין תקשה מ"מ במאי מוקמת לקרא דקאמר אשר לא ישא פנים ומוכרח אתה לומר דהמדקדקים עלייהו קאמר ישא ושאינם מדקדקים על עצמם קמ"ל קרא דלא ישא פנים אחר גז"ד אפילו חזר ברוחו ודקדק על עצמו כביצה לא מקרע גז"ד מאחר שלא חזר בו קודם גז"ד ולכך אצטריך קרא דלא ישא פנים וכו' והשתא לא תקשי קושייא שניה שהקשה מאחר דבלא תשובה מאי מקשה הש"ס לר"י והא אמר ר"י גדולה תשובה דגם התם חזר לדקדק והוא במקום תשובה כמו שהשיבם איך לא אשא פנים וכו' ואם באמת שגז"ד של צבור מתקרע הרי נושא פנים ותירץ התם נמי ביחיד וכו' גם מה שהקשה על תירוצם שכתבו וי"ל דסוגייא דשמעתין כר"י וכו' נר"ל דכונתם לומר דמאי דתירץ הש"ס שם דר"י ס"ל כר"י דהש"ס התם אחר שנשא ונתן בדברי ר"י דקאמר גדולה תשובה שמקרעת גזר דין וכו' והקשה הש"ס וכו' ותירץ קאי אצבור חזר בש"ס וקאמר וגז"ד של יחיד תנאי היא וכו' רבי יצחק אומר יפה צעקה וכו' וכוונת הש"ס לומר דלפירושו תימה וכו' ביחיד לא תקשה לר"י מאינך ברייתות דלעיל דר"י ס"ל כהאי תנא כרבי יצחק וזה כוונת התוס' כאן דקאמר וי"ל דסוגיא דידן סברא דר"י אית ליה דגזר דין דיחיד נקרע כר"י וק"ל כך נראה לי פירוש דבריהם ופשוט הוא:

עוד ראיתי למהר"י בן נאים ז"ל בספרו ישועות יעקב דרוש לשבת תשובה שהביא משם מהרח"א ז"ל תירוץ לקושיא הנז"ל בדף שמנגד והא כלל גדול בתורה דאתי עשה וכו' שתירץ דוקא בחד גברא כגון מילה בצרעת או כלאים בציצית אבל הכא ישראל מקיימים העשה וכביכול עובר על הלאו והיינו גדולה תשובה והקשה משם מהר"י בן חביב ז"ל ממאי שאמרו בפ"ג דכתובות ד"מ ע"א היתה ערוה עליו או שאינה ראויה לבוא בקהל אינו רשאי לקיימה ופריך וליתי עשה ולידחי לא תעשה ותירץ בש"ס דאי אמרה לא בעינא ליתי לעשה כלל יע"ש והא התם איהו מקיים עשה ואיהי עוברת אלאו דלא יבוא

ממזר דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ופריך וליתי עשה ודחי לא תעשה וכה"ג פריך ביבמות דף כ"ב גבי יבמה ע"כ:

ותירץ הוא ז"ל לקושיא הנז' ולזה יש מקום בראש לומר דהתם שאני דאע"ג דאיהו מקיים עשה ואיהי עברה הלאו מ"מ א"א לעשה שיתקיים כי אם בהעברת הלאו ואתי עשה ודחי לא תעשה אבל עשה דתשובה אפשר להתקיים בלא העברת הלאו שהרי מצות התשובה היא מצוה לאדם שיחזור בתשובה בין אם. תתקבל תשובתו או לא תתקבל וכו' וא"כ גדולה תשובה וכו' יע"ש:

ואשר אחזה לי בתירוץ הרב לא מלבד שהוא תמוה מצד עצמו דבכל מקום שהוזכר בו תשובה שישוב האדם ליוצרו שוברו בצדו ושבת עד ה' אלהיך וכתיב בתריה ושב ה' אלהיך וכו' וכתיב ושבת עד ה' אלהיך וכתיב בתריה כי אל רחום ה' אלהיך ובנביאים כתיב שובו אלי ואשובה אליכם וכו' משמע דחזרת התשובה אדעתא שיקבלו השם ובדבור אחד נאמרו אלא דמשמע מדבריו שהוא בא לתרץ קושיית מהר"ם ולא תירץ כלום דקושיית מהר"י היא והלא מצינו דוגמת התשובה שהבעל מקיים העשה והאשה עוברת הלאו ומאי מתרץ אי אפשר לעשה שיתקיים כ"א בהעברת הלאו וכו' ואין לומר דכוונת הרב לתרץ קושייא קמייתא במאי גדולה תשובה והא כלל גדול בתורה דאתי עשה וכו' וחילק בין תשובה דאתי עשה דתשובה ודחי לא תעשה לשאר לא תעשה שבתורה ז"א דלשונו מוכיח דהוא תירץ לקושיית מהר"ם דקאמר דשאני התם דאיהו מקיים עשה ואיהי עברה וכו' וכן לקמן קאמר ובעיקר הקושיא דמאי ריבותא דתשובה וכו' משמע דעכשיו הוא מתרץ קושיית דמאי ריבותא דתשובה אבל מקודם הוה משתעי לתרץ קושיית מהר"ם ולא תירץ כלום:

ולעד"ן לתרץ קושי מהר"ם דלדעת התוספו' ליכא קושיא כלל שהם פי' הש"ס דקאמר אבל הכא אי אמרה לא בעינא ליתי לעשה הכונה היא דלגבי דידה ליכא לעשה דהא היא כמוהו אמרה וכו' הילכך אין לה לעבור בלאו משום עשה דידיה דהיא מוזהרת כמותו דהושוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה יע"ש הרי מוכח דדעת המתרץ הפך דעת המקשה דהוא עלה בדעתו דאתי עשה ודחי ל"ת אפילו היא עוברת הלאו והמתרץ דחה לו סברתו דלא אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה היכא דיהא עוברת וממילא גדולה תשובה ומוכרח אתה לומר דקושיית מהר"ם לפירוש רש"י דפירש ד"ה מי איתיה לעשה השתא נמי מלמדין אותה לומר איני רוצה ע"כ ופשוט הוא דאינו מפרש בש"ס כפי' התוס' דכוונתו היא מי איתיה לעשה והאי עשה אינו אלא לדחות הלאו ואפי' היא לא אמרה לא בעינא ליה מלמדין אותה לא מטעם דכתבו התוס' משום העברת הלאו דאשה:

ובכלל ענייני התשובה יזרז עצמו אם עדיין לא נשא אשה יבקש על אבידתו ולא יתעכב בשביל ממון או דבר אחר כי בהדי כבשי דרחמנא למ"ל כמו שמצינו גבי חזקיהו המלך שאמרו בגמרא מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזיל לגבי אחאב שנאמר וילך אליהו להראות אל אחאב ישעיהו אמר ליתי חזקיהו לגבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמ"ל משום דלא עסקת בפריה ורביה אמר ליה משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מנאי בנין דלא מעלי אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת אבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה דקב"ה לעביד אמ"ל השתא הב לי ברתיך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בני מעלי אמ"ל כבר נגזרה עליך גזרה אמר ליה בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים וכו' לסוף יהיב ליה ברתיה נפקו מניה מנשה ורבשקה יומא חד רכבינהו אכתפיה לאמטויינהו לבי מדרשא אמר חד מנייהו חזי האי רישא דאבא למטני בה גילדאני וחד אמר חזי רישא דאבא לקרובי עליה קרבנא לע"א וחבטינהו לארעא מנשה חייה ורבשקה מת קרי אנפשיה וכלי כליו רעים וכו' מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' מאי קיר ארש מקירות לבו:

ומהרש"א ע"ה הקשה ע"ז דקאמר מאי האי כולי האי דחזקיה חרדה גדולה על עונשיה הקשה שאמר לו מת בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא מה עשה ועל מה נתחייב בעונש זה ויהי כמשיב ישעיהו על שלא עסק בפריה ורביה ועדיין תקשה מאי כולי האי אי בטל מצוה אחת ממצות התורה ותירץ דידוע בדוד נאמר שכבה וישכב דוד עם אבותיו וביואב נאמר' בו מיתה ואמרו חז"ל דוד שהניח בן ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן ממלא מקומו נאמרה בו מיתה ועל זה קאמר ליה מת אתה בעולם הזה וכו' בשביל שלא הנחת בן כמותך והשיבו דחזאי ברוח הקדש וכו' וגם אי אנסיבת אתתא כיון דלא הו"ל בנין כמותי לא אצא מכלל ולא תחיה לעולם הבא דנאמר בו מיתה וכן פירש על קרא דלעיל מי כהחכם ומי יודע פשר דבר וסופיה דקרא חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא חכמת אדם תאיר פניו הוא ישעיהו שהיה חכם ונביא ועוז פניו ישונא הוא חזקיהו המלך דעוז היינו מלכות דכתיב ויתן עוז למלכו ופניו ושונא שעל ידי זה בא

ישעיהו אליו: ויש לנו לדעת דאיך הנביא ישעיהו ע"ה נשיא אלהים יתגאה על חזקיה מלך יהודה מלך וחכם וצדיק בשלמא חזקיהו ליכא תמיהא עליו מטעם מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אבל ישעיהו אמאי לא מחל על כבודו וילך אצל המלך חזקיהו דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול וגם קשה מאי ק"ל בהדי כבשי דרחמנא למ"ל מאי כבשי איכא הכא דהא חזא ברוח הקדש דנפקי מניה בני דלא מעלי וליכא למימר בהדי כבשי דרחמנא למ"ל אלא בדבר שהוא סתום וחתום:

ופירש הרב בעי"ד ז"ל בהקדים מה שהקשו המפרשים מאי עלה ע"ד ישעיה שלא ילך אצל חזקיה והא אמרו בגמרא דהוריות מלך קודם לכהן גדול וכה"ג קודם לנביא ומכ"ש דהמלך קודם לו ותירצו דוקא מלך על ישראל כולם אבל חזקיה לא היה מלך אלא על שני שבטים שנשארו בארץ ישראל והיינו טעמיה דישעיהו ולכך חשב בדעתו שהוא קודם לו במעלה:

והטעם שלא מחל על כבודו להראות לו כי חטא לנפשו על ידי שלא נשא אשה שהרי בטל מ"ע דאורייתא דפריה ורביה ואף על גב דקימ"ל כבן עזאי דחשקה נפשו בתורה ופטור ואין לך מי שחשקה נפשו בתורה כחזקיה שדרשו עליו בפרק חלק וחובל עור מפני שמן שאין לך תינוקות בכל גבול ישראל שלא היו יודעים בתורה וודאי דאין עליו משפט כעובר על מצות עשה אבל מ"מ מקרי לא קיים מצות עשה דלא נשא אשה ולא קיים מצות פריה ורביה והרי זה דומה למי שאין לו טלית בת ארבע כנפות למ"ד חובת מנא שאין חייב בציצית ולא מקרי עובר על מ"ע אבל מ"מ לא קיים מצות עשה זו דהא אינו מקיים מצות ציצית וכן הדבר הזה דאף דפטור מחמת חשק ההורה מ"מ לא קיים עשה דפריה ורביה וגבי ציצית אמרינן בגמרא קטינא דלביש סדינא וכו' אמרו קטינא קטינא סדינא בקייטא וכו' שאל ענשיתו על עשה והשיבו אין בעידן ריתחא ענשינן על עשה כה"ג דציצית פטור רק מכל מקום לא קיים מ"ע ובעידן ריתחא נענש עליו וא"כ אף בחזקיה אמרינן כן מאחר שבטל מצות פריה ורביה:

ואמרינן בגמרא מלך וצבור מלך נכנס תחילה לדין מקמי דלא ליפוש חרון אף וריתחא ואם כן בזה בטח חזקיהו ע"ה כי חשב שאינו עובר על מ"ע כי חשקה נפשו בתורה ובעידן ריתחא לא יענש בהיותו מלך נכנס תחילה לדין טרם דליפוש חרון אף אמנם ישעיה הנביא רצונו להוכיח את חזקיה שלא יבטל מפריה ורביה ויהיה נשמר מאף וחמה של הקדוש ברוך הוא ולמען לא יבטיח היותו מלך ונכנס תחילה לדין ע"כ מיאן לילך אצלו להורות שאין לו דין מלך שלא מלך כי אם על שני שבטים ונכנס מאוחר לדין ויהיה בעידן ריתחא אם יבטל פריה ורביה וזה כוונתו שלא הלך אצלו דמזה יודע לו דאין

לו תואר מלך וענוש יענש על שבטל פריה ורביה והנה כשבא ישעיה אצלו מחמת חליו לבקרו א"ל דענוש יענש בעידן ריתחא על שבטל פריה ורביה ואין לו דין מלך שכך אמר לו ה' מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא על שבטל פריה ורביה ולא נשא אשה אמר לו חזאי ברוח הקדש דיפקון בנין דלא מעלי א"ל בהדי כבשי דרחמנא וכו':

הכוונה היא דידוע הוא דלמלאכים וכן לנביאים יודעים ברוח הקדש אם יהיה האדם צדיק או רשע מאחר שהדבר גלוי לשם והוא ראה והוא ידע אם צדיק או רשע אלא דצדיק ורשע לא קאמר אבל יודע בו ואין ידיעתו מכרחת מאחר שלא הכריז עליו כשאר מדות חכם או טפש קציר או ארוך אלא שהוא יודע העתידות אם יהיה צדיק או רשע וע"י כך ידעו המלאכים וגם הנביאים ברוח הקדש. אבל אם יחזור הרשע בתשובה אין מי שיכיר כי אם השם דוקא לפי שהתשובה נגד שורת הדין שהקב"ה חותר לו חתירה מתחת כסא הכבוד מפני שמדת הדין מקטרגת ודבר זה הוא דרך נסתר לא תשורהו עין כי אם הקב"ה ברוב רחמיו וברוב חסדיו פותח להם פתח תשובה דרך חתירה מתחת כסא הכבוד שלא יקטרגו והיינו דקאמר במשנה כל השערים היו משמשים כניסה ויציאה והם מכוונים למעלה מקום ביאת צדיקים ומלאכי השרת כמ"ש זה:

השער לה' צדיקים יבואו בו אבל שער שבדרום יהיה סגור כי ה' אלהי ישראל בא בו והוא שער המיוחד לבעלי תשובה אשר הקב"ה חותר חתירה להכניסם בו כי ה' אלהי ישראל בא בו הוא המכניס והמוציא בע"ת דרך זה השער מה שלא יודע לשום בריה ולכך אמרו במקום שבע"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד כי שביל זה הוא מיוחד לבע"ת נעלם מעין כל בריה ואין צדיקים מגיעים לשם:

ולכך אמרו במדרש בישמעאל וישמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם ואמרו במדרש שקטרגו מלאכי השרת ואמרו וכו' והשיבם הקב"ה אני רואה מה שאין אתם רואים ולפי האמור ניחא דאמרו חז"ל דישמעאל חזר בתשובה בימי אברהם הם אביו וזה אינו ידוע למלאכי השרת כמדובר שיודעים ים ברשעתו אבל אינם יודעים בתשובתו כי ה' חתר לו חתירה מתחת כסא כבודו וזה כוונת הקב"ה אני רואה מה שאין אתם רואים שיחזור בתשובה ולכך החיה ה' אותו וכן הדבר במלך חזקיה ראה ברוח הקדש שמנשה רשע אבל לא ראה ולא ידע שיחזור בתשובה ופירש מן האשה והשיבו ישעיה בהדי כבשי דרחמנא למ"ל שמנשה יחזור בתשובה ודבר זה הוא טמון מן הנסתרות לה' ברוך הוא ודבר זה אינו יכול להשיגו ברוח הקדש כמ"ש חז"ל שהוא היה ראש בע"ת בגן עדן כמ"ש בכל בו בחדרי ג"ע יע"ש ולכך מה דמפקדת הול"ל שמא יחזור בתשובה כאמור:

ובהקדמה דלעיל שאמרו חז"ל דטעם ישעיה שלא הלך אצל חזקיה משום דאינו מלך אלא על שני שבטים ואין לו דין מלך והאמת אתו שלאה לך אצל חזקיה נתרץ קושיא א' שאמרו מי כהחכם ומי יודע פשר דבר זה הקדוש ב"ה שעשה פשרה בין שני צדיקים מה עשה הקב"ה הביא יסורין על חזקיהו ואמ"ל לישעיהו לך ובקר את החולה ואמאי לא עשה הקב"ה בהפך והיה לו להביא יסורין על ישעיה וילך חזקיהו לבקרו. והשתא ניחא מאחר שהדין עם ישעיה משום דחזקיה אין לו דין מלך לכך הביא יסורין על חזקיה להורות לנו שהדין עם ישעיה ולא ילך אצל חזקיה ולכך בא החולי וההיזק לחזקיה להודיע לו שהיה בדין שילך הוא אצל ישעיה ולכך נענש וחלה. א"נ מאחר שכבר נגזרה הגזרה עליו שימות בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא כבר אתרע מזליה ולא נשארה לו מלכות:

הנה חכמי אשכנז דקדקו דקדוק אחד והוא אחר דחזא חזקיהו בר"הק דמוכרח דיפקון מניה בני דלא מעלי איך הוא רוצה להכחיש רו"הק דלא ליסב אתתא אבל יובן הענין לפי מ"ש דוד המע"ה ובחטא יחמתני אמי כי הזיווג בא ע"י התאוה והתאוה היא ע"י יצ"הרע כידוע מחז"ל דבשעה שהתפללו אנשי כנ"הג לבטל יצ"הר דעריות בקשו ביצה בת יומא ולא אשכחו דהזיווג אחר שחטא אדם הראשון הוא ע"י יצ"הר והוא הגורם לבן שיחטא מאחר שעיקר היצירה שלו ע"י יצר הרע והוא שאמר דוד המע"ה ובחטא יחמתני אמי ר"ל ע"י יצ"הר שנקרא חטא שנאמר לפתח חטאת רובץ ואחר דהוייתו על ידי יצ"הר מוכרח שיבוא לידי חטא:

ואפשר דלזה קאמר קהלת אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דטעמו הוא משום דהויתו הוא ע"י יצר הרע מוכרח שיחטא אמנם כפי יותר החמום והתאוה כן התגברות יצר הרע וכחו גדול בזרע הנולד ויש לו יותר אחיזה בו ולכך אמר קרא וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו וכו' פירוש שנולד לעת זקנתו וכבר מילא תאותו ולא נשאר כח התאוה וחימום כקדם וא"כ אין לסט"א אחיזה ביוסף כל כך כמו שאר אחיו ונמצא שהוא צדיק משאר אחיו ולכך היה אביו אוהבו יותר מאחיו וזה היה כוונת חזקיה שחשב בלבו לבל יהיה מסיע לבניו לסור מאחרי ה' ע"י תגבורת התאוה מאחר שעדין בכחו ורצה עד עת זקנתו שיתחלש התאוה וחימום היצר הרע ואח"כ ישא אשה ויוליד ואע"פ דחזא בר"הק דליהוו ליה בני דלא מעלי מ"מ יהיו מעט ממוזגים טוב ברע מאחר שכבר תשש כח התאוה והחימום ונתמעט כח היצר הרע ובא ישעיה והוכיחו ואמר לו בהדי כבשי דרחמנא למ"ל כי זריזין מקדימין למצות מאי דמפקדת הול"ל א"ל השתא הב לי ברתך וע"י זכותא דידי ודידך יפקון בני מעלי. ואף על גב דחזא בר"הק

דליהוו ליה בני דלא מעלי אפשר על ידי זכותם יכולים להיות מעלי דהקדוש ברוך הוא אינו מכריז עליהם דצדיק ורשע לא קאמר שפירוש אלא במחשבה והחכמים משיגים בחכמתם על ידי רוח הקדש דבר שהוא עלה במחשבה ולזה אמרו חכם עדיף מנביא:

א"נ דהטעם שלא הלך ישעיהו אצל חזקיהו המלך ושבק לענוותנותיה משום לעשות עמו טובה אחר שראה שכבר נגזרה עליו גזרה שימות בעולם הזה ולא יחיה לעולם הבא לכך לא הלך לו כדי שיעבור על מדותיו וילך הוא אצלו וע"י כך יתבטל גז"ד שיש עליו כדאמרינן בש"ס בחגיגה ויש נספה בלא משפט וכו' וקאמר בש"ס הני שני מאי קעביד להו ואמרו בש"ס אם יש צורבא מרבנן דמעביר על מליה ינתנו לו ולכך נתחכם ישעיה שלא ילך אצל חזקיה כדי שיעביר על מליה ויבוא אצלו אשר לא כדת וחוק משפט מלך וממילא אפילו גזרו עליו מיתה יתנו לו מהני שנין דספו בלא משפט והוא לא עבר על מדותיו וחלה ובא אצלו ישעיה ואמר לו כה אמר ה' ימות ולא יחיה ואמר לו מאי כולי האי אמר לו בשביל שלא נשא אשה. א"ל הב לי ברתך ועל ידי זכותי וזכותך אפשר דנפקי בני מעלי דעיקר הזיווג להיות בני מעלי היא האשה אם היא משלשלת היחוס וצדקתה מולדת פירות טובים וחשובים כמ"ש שלמה המלך ע"ה בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו ומאי טעמא תוגת אמו ולא אביו משום דהיא קרקע עולם והכל תלוי בה ולכך אמרו ביומא ששאלו חכמים לקמחית אם של הכ"הג מפני מה זכית וכו' ולא שאלו לאביו מטעם כי הכל תלוי באם קרקע עולם. ועוד דהדרכת הבנים תלוי באם להוליך הבנים אל בית הספר משום דהאב טרוד בחיי העולם הזה בעסקיו בין ת"ח בין ע"ה וההשגחה היא על האם:

וזה שרמזה רבקה ליעקב שאמרה לו עלי קללתך בני שאני היא העיקרי' בלידה ואם ימושהו אביו והיה בעיניו כמתעתע עליה יעבור כוס שהיא אינה הגונה ולכך מצינו ביצחק כתיב וישתחוו לך בני אמך ויעקב כתיב בו בני אביך והטעם משום דעשו שלא היה הגון לכך כתיב בני אמך שהכל תלוי בה אבל יעקב שבניו היו כולם צדיקים כתוב בו בני אביך דבני מעלי תלוים באב כמ"ש בן חכם ישמח אב:

ועוד יש לפרש כי דרשו חז"ל ואת אמך לרבות אחיך הגדול וכתב הרב מהר"ר יהונתן אשכנזי ז"ל דף ס"ד ח"ב כתבה התורה דרשה זו אצל ואת אמך להורות כי מחויב לנהוג כבוד בו כי אילו גורם היזק לאמו בבטן היה נמנע לידתו וא"כ יש לנהוג בו כבוד כמו אביו ואמו שאף הוא סיבת לידתו אמנם אח מאב א"צ לנהוג בו כבוד לכך נאמר הרבוי באם:

ובזה תבין מ"ש רש"י בפסוק שמעון ולוי אחים. דהוכיח דהמכירה היא משמעון ולוי דא"א לומר בני השפחות דלא היו שונאים לו ואי אפשר לומר ישששכר וזבולון שלא ידברו

לפני אחיהם הגדולים וקשה דגם בני השפחות הו"ל להוכיח מטעם זה אבל לפי מ"ש לעיל דאינו חייב בכבוד אחיו הגדול אלא דווקא להאח מן האם ולא מן האב ניחא דלא חל עלייהו כבוד אחיך הגדול ולכך הוכרח לתת טעם לדבר שאינם שונאים לו ולכך כתיב ביצחק וישתחוו לך בני אמך שרצא להסכים על הבכורה שהוא ליעקב והוא הגדול ואדרבה אחיו מחויב בכבודו עכ"ל:

ואח"ה מכבוד תורתו תמיהא לי מאד על דבריו. שכתבה תורה דרשה זו אצל את אמך דלא סגי בלאו הכי דהרי הדרשה היא מאות וי"ו כמו שדרשו חז"ל בגמרא דכתובות דק"ג ע"א את אביך לרבות אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמו והוי"ו לרבות אחיו הגדול ותוספת הוי"ו אינו אלא אצל האם דלגבי האב ליכא וי"ו ועוד מאי האי דקאמר אמנם אח מאב א"צ לנהוג בו כבוד וזה הפך דברי חז"ל כמ"ש הרא"ש ז"ל ופסקה מר"ן בקצר בסימן ר"ם בחלק יו"ד דחייב אדם בכבוד אחיו הגדול בין מן האב בין מן האם ולא עוד אלא שהקדים כבוד אחיו הגדול מן האב לכבוד אחיו מן האם והוא הפך דברי הרב ונראה דדברי הרב ז"ל כי שגגה יוצאה מלפני השליט ומוכרחים אנו לומר דהטעם דנקט ביצחק בני אמך וביעקב נקט בני אביך הוא כמ"ש במדרש יצחק דלא היה לו אלא אשה אחת אמר בני אמך יעקב שהיו לו נשים הרבה לכך נקט ץ בני אביך:

ועפ"ז יבוא על נכון מה דאיתא בש"ס בב"ק פ"א ת"ר וכבוד עשו לו במותו זה יחזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו ל"ו חלוצי כתף דר"י א"ל רבי נחמיה והלא גם לפני אחאב עשו כן אלא שהניחו ס"ת על מטתו ואמרו קיים זה מ"ש בזה ופריך בש"ס והאידנא נמי עבדינן הכי ותירץ אפוקי מפקינן אנוחי לא מניחנן ואי בעי"א אנוחי נמי מנחינן קיים לא אמרינן ע"כ:

ופירשו התוספות שעשו לו הספד גדול לאחאב כדאמרינן במגילה וספדו עליו כמספד הדדרימון ומתרגמינן כמספד אחאב בן עמרי דקטיל יתיה הדדרימון ובמלחמה היה שהיו שם עם רב וכולם ספרו עליו ואף על גב דכתיב ותעבור הרנה במחנה ואמרינן ובאבוד רשעים רנה זה אחאב בן עמרי היינו לצדיקים שבדור אבל עבדיו ואוהביו היו מספידים אותו ע"כ. עוד כתבו מניחין ס"ת על מטתו ואע"פ דאית לן דאסור לישב על המטה שספר תורה מונח עליה שאני חזקיה שהיה אדם גדול בתורה ובמצות ובמעשים טובים יע"ש:

ועיין בספר יע"ד דף ס"ח ע"א ובדף ס"ט ע"א ובדף פ"ט ע"א מה שפלפל בדברי הש"ס מענין הספד הצדיקים ובקושיית מהרש"א שהקשה דאמאי לא קאמר שהושיבו ישיבה

על קברו ואמאי דוקא ל"ו אלף בלי חסר ויתר והתוס' כתבו וכבוד עשו לו במותו ל"ו בגימטריא ששה ושלשים והוא נתן טעם גם על האלף יע"ש:
ואמרו רבותינו ז"ל שאם אחר שנולד היה צדיק כ"ע מודו דנוח לו שנברא והשתא א"ש דקדריש וכבוד עשו לו במותו קיים זה מה שכתוב בזה דכיון שקיים מ"ש בתורה אם כן נוח לו שנברא ובזה י"ל מ"ש הכתוב ברוך אתה בבואך וכו' ר"ל אימתי ראוי לומר עליו ברוך אתה בבואך ונוח לו שנברא בזמן שברוך אתה בצאתך כשיצא מן העולם הזה שקיים מה שכתוב בתורה: ועפ"ז י"ל מ"ש הכתוב אלה תולדו' נח נח וכו' וקשה למה כפל נח נח ולמה נח ג' אבל יובן עם מ"ש רז"ל דנחלקו ב"ש וב"ה אם נוח לאדם שנברא שתי שנים ומחצה ולבסוף נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו:
וכת הקודמין הקשו דאמאי שתי שנים ומחצה ופי' בהקדים מ"ש בגמרא לכו נא ונוכחה וכו' לעתיד לבוא אומר הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי וכו' נמצא שאם חיה אדם שבעים שנה יש לו מי שיפטור אותו מן העונש שהוא יצחק אבינו ע"ה אבל אם יחיה שמונים שנה מי יפטור אותו דל עשרים דלא ענש ושלשים דלילוותא פשו ל' דל ט"ו דמיכל פשו ט"ו דל תריסר ופלגא דיצחק נשארו שתי שנים ומחצה שאין מי שיפטור אותו מן העונש אלא הקב"ה ובזה מפרשים אבוא בגבורות ה' אלהים אזכיר צדקתך לבדך לזה נחלקו ב' שנים ומחצה ונמנו שנוח לו לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ויחזור בתשובה וכתבו בשיטה מקובצת דע"כ לא נחלקו אלא כשנולד האדם ואין אנו יודעים אם יהיה צדיק או רשע אבל כשנברא והוא צדיק לכ"ע שנוח לו שנברא ולזה קאמר קרא אלה תולדות נח נח פירוש כשנולד האדם אז יהיה מחלוקת חד אמר נוח לו שנברא וחד אמר נוח לו שלא נברא אבל אם הוא צדיק וכו' אליבא דכולי עלמא נח אחד דוקא שנוח לו שנברא: והנה בענין זה דנוח לו לאדם שלא נברא קושיא מפורסמת דהיאך תיסק אדעתין לומר דנוח לו שלא נברא אחר שהקב"ה יתע"ש מעיד והנה טוב מאד ולא נברא העולם אלא בשביל ישראל ואיך קאמר שנוח לו שלא נברא והנה מצינו להמגיד שאמר למר"ן שדרוני לגבך לגלא' לך רזא יקירא רזא דויפח באפיו נשמת חיים דאיכא למקשי דשארי בנשמת חיים וסיים בנפש חיה ותו דהוה סגי דלימא נשמת בלא חיים ונפש בלא חיה ותו מאי האדם לנפש חיה דמשמע דאדם אתהדר והוה נפש חיה ותו מאי ויפח באפיו אבל רזא דמילתא במאי דאית לן לאקשויי כיון דנשמת האבות מתחת כסא. הכבוד אמאי אצטריך למיתי להאי עלמא ועוד במאי. דפליגי אי נח לאדם שלא נברא או נח לו שנברא איכא למתמה דהא בכל מעשה בראשית אתמר כי טוב ואפי' במלאך המות כמ"ש והנה טוב מאד זה מלאך המות וכו' אבל רזא דמילתא הוא דנשמתין עד

לא אתו להאי עלמא דמו למאן דאכיל דלאו דיליה דאכלי נהמא דמלכא בלא פולחנא ומשום דא אמרו נוח לו לאדם שנברא דנשמתין נכספין וכו' ומשום הכי מתהוות למיתי לעלמא ונוח להם להבראות כדי למפקי מההוא רוחא כסופא למעסק בתורה וכו' ותו נשמתין דעסק בתורה כד נפקין מהאי עלמא סלקין בדרגין עלאין ממאי דהוו בקדמיתא: ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל יובן על שלשה דברים העולם עומד וכו' העולם היא מדת המלכות שהיא אחרונה שבשם וכמ"ש הרב בכוונות התפלה באהבת עולם יע"ש והשפעתה של מלכות היא תמיד מן חג"ת שהם קיומה והם רמוזים כאן על התורה הוא ז"א שהוא תורה שבכתב ותורה שבעל פה היא המלכות ועל העבודה היא מדת הגבורה שכך עולה העבדה חסר וי"ו ועולה פ"ו כמנין אלהים שהוא דין ועל גמילות חסדים הוא חסד והקדים התלמוד תורה שהוא המעונג ומשובח וכמ"ש בזוהר בכ"מ יעקב שלימו דאבהן וכמ"ש חז"ל יעקב בחיר האבות שהוא רומז למדת הת"ת ולכך העולם עומד מדת המלכות דלית לה מגרמה כלום אלא מה שמשמשים בה חג"ת שלפעמי' נעשית כסא להם ולפעמים היא עולה עמהם שהיא רגל רביעי למרכבה ודוד היה רגל רביעי רומז למלכות ולכך כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה כותב מעשה יום שלישי תדשא הארץ דשא ודקדק מעשה יום שלישי לומר שביום ראשון הוא משמש בחינת החסד ויום שני בחי' הגבורה ויום שלישי בחינת הת"ת שהם חג"ת ולכך קאמר תדשא הארץ דשא שהוא מדת המלכות שנקראת ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה כשהיא במדת הדין הרפה נקראת ארץ רצון ורעוא וכוונת הקב"ה יתע"ש תתמלא ארעא שהיא המלכות השפעתה מדשא שהם נוטריקון 'דין 'שלום 'אמת והם רמוזים לנה"י כי השפעתה תמיד מנצח הוד יסוד: חז"ל דקדקו בפסוק שאמר מדוע לא בא בן ישי וכו' ולא אמר מדוע לא בא דוד ופירשו מכח השנאה לא הזכיר שמו ובזה פי' הפסוק שאמר כתונת בני חיה רעה וכו' דלכאורה הפסוק כפול מאחר שאמר חיה רעה אכלתהו למאי חזר ואמר טרוף טורף ועוד דמעיקרא קראו בן כתונת בני ולבסוף קאמר טרוף טורף יוסף בשמו אבל באמת היה יודע יעקב שכל האחים היו שונאים את יוסף אבל לא עלה על דעתו שהיתה השנאה כ"כ ואינם חשודים לדבר זה ששופכים דמי אחיהם ד"ן אמנם כשומעו בשעה ששלחו לו הכתונת וא"ל הכר נא הכתונת בנך ולא הזכירו שם יוסף אז הבין שהשנאה גברה אצלם ולא יכלו לישא את שמו על שפתם אז חשש כי באפם הרגו איש וברצונ' עקרו שור זה יוסף וידוע שכל השבטים נקראו חיות השדה כמ"ש חז"ל על פסוק כי חיות הנה שנמשלו לחיות השדה גור אריה יהודה. נפתלי אילה שלוחה. ולכך השיבם אביהם כלשונם ויאמר כתונת בני היא כלומר מאחר שאתם שואלים לי בלשון בנך ולא

הזכרתם שמו אני יודע שחיה רעה אכלתהו שמכם יצאו הדברים שאתם נקראים חיות שהרי טרוף טורף יוסף מפיכם ולא הזכרתם שמו היא הוכחה שהשנאה גברה דאל"כ למה לא הזכרתם שמו והיה לכם לומר הכר נא הכתונת יוסף:

ובאגב יש לפרש דקדוק אחד בהאי קרא ויטל שאול את החנית עליו להכותו וידע יהונתן כי כלה היא מעם אביו להכות את דוד והוא דבר תימא שהוא נטל את החנית להכות אותו ומי הכניס דוד שהוא עכשיו נטמן בשדה. אמנם יש לפרשו על דרך שפירשו קראי ביוסף כי עבדך ערב את הנער והיה כראותו כי אין הנער ומת וכו' ולכאור' יש לתמוה מאחר שהיו סוברים שיוסף הים איש נכרי שהרי לא הכירוהו מאי איכפת ליה אם ימות ופירשו רז"ל במשל שני אוהבים גדולים אשר נפש זה קשורה בזה ופ"א אירע שאחד מהם עבר על פקודת המלך ונתחייב מיתה ע"פ דינם וכיון שהוציאוהו ליהרג בקש מהם שיחזירוהו לפני המלך וכיון שבא לפני המלך בקש ממנו שישמע לו וא"ל אדוני אתה ידעת שאני ברחתי ממדינתי מכח מלחמה ויש לי עסקים הרבה עם בני אדם ועכשיו אני מבקש ממך שאלך למדינתי לתקן מעשי ולחזור לכאן ואבוא לידך ותדינני דינך כאשר נגזר עלי ואם אין אתה מאמין לי אני אתן לך ערב דגופי ותתנהו לבית הסוהר עד חוזרי לכאן ואמר לו המלך הן אמר המלך מי פתי ירצה להיות ערב תחתיו שיהרגוהו בעדו דהוא ודאי לא יחזור לכאן שיהרגוהו והלך זה האיש אצל אהובו בן מדינתו והביאו לפני המלך וא"ל אנכי אערבנו ונפשי תחת נפשו והושיבו בבית האסורים ולזמן שנתן לו המלך בא ממדינתו ועמד לפני המלך ואמר לו תעשה דינך כאשר גזרת וכראות המלך דבר זה תמה מאד איך חזר זה האיש ממדינתי לתת עצמו למיתה ואיך הערב נעשה ערב והאמין לאיש הזה שיחזור וא"ל המלך אני מבקש מכם שתודיעוני דעתכם שנראים מעשיכם כשוטים ומשוגעים איך וכו' וענו ואמרו אדוני המלך ידוע תדע שהאהבה שבינינו היא אהבת הנפש ממש וכשיגיע לאחד ממנו רעה מוכרח הוא שחבירו גם הוא יגיע לו אותה רעה והערב אמר אם לא אכנס ערב וצריך אתה להורגו תכף ומיד גם הוא ימות ומוטב שיאריך זמן קצת וגם הנדון אמר לו אם נתעכבתי ולא חזרתי מוכרח שבזמן ההגבלה שתהרוג לאהוב שלי ימות גם הוא דבשעה שאכיר בו שנהרג גם הוא ימות מרעתו וכיון שלא הצלתי נפשי ממות אפי' אם לא אחזור טוב לי שאמות זכאי ולא אמות חייב ושקרן וכשמוע המלך את דבריהם אמר אם כן אני שופך דם זכאי והוא הערב שמוכרח גם הוא ימות מוטב שאמחול על סרחונו של זה מלשפוך דם נקי של הערב הנזכר וזה כוונת יהודה והיה כראותו כי אין הנער ומת אביו מצרתו ונמצא אתה שופך דם נקי ומוטב שתמחול הסרחון של בנימן ולא תשפוך דם נקי כאותו מעשה וזהו

כוונת יהונתן שאמר וידע יהונתן כי כלה היא וכו' הכוונה מאחר שהיה רצונו להרוג דוד ולא יכול לו מאחר שברח והוא נחבא בשדה ונפש יהונתן קשורה בנפש דוד וכן דוד נפשו קשורה עמו בא שאול המלך להכות יהונתן ולהורגו וכשישמע דוד שיהונתן נהרג ימות גם הוא מאחר שנפשו קשורה בנפשו ולכך אמר קרא ויטל שאול את החנית עליו להכותו וא"ת מה עשה אז ידע יהונתן כי כלה היא להמית את דוד שכל ענין זה שהיה מעם אביו בשביל דוד כו כשמת הוא ימות גם דוד:

ואגב י"ל פסוקים אלו וזה לשונם וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם וכו' בהקדים מ"ש חז"ל שהקב"ה מאריך אפיה וגבי דיליה ומאריך אפיה לרשעים ואע"פ דנפק מיניה חורבא דמקשה עורפו ויאמר לית דין ולית דיין כמ"ש דוד המלך ע"ה על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרוש ומן הראוי להענישו מיד מ"מ הקב"ה חפץ חסד הוא ומאריך ליה דילמא יחזור בתשובה כמו שראינו כמה רשעים כגון מנשה וכדומה שחזרו מרשעם וזהו כוונת הכתוב וירא ה' וינאץ הכוונה בשעה שהקב"ה רואה. אדם שעושה עבירה באותה שעה וירא ה' וינאץ וכו' מתמלא חמה ורוצה ליפרע ממנו וחוזר ברוחו ואומר אסתירה פני מהם ואעשה עצמי כאילו לא ידעתי ואראה מה אחריתם שמא יחזרו בתשובה בשביל כי דור תהפוכות המה שמתהפכים מרעה לטובה וכן להפך בנים לא אמון בם:

ואמרו רז"ל לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע אי אזיל מוטב ואם לאו יעסוק בתורה אי אזיל מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע אי אזיל מוטב וא"ל יזכור לו יום המיתה עכ"ל. והמפרשים דקדקו דתיבת לעולם שפת יתר ועוד ק"ש ותורה מילתא חדא היא ותו מאי איכפת ליה ליצר הרע ביום המות ונראה כפי מ"ש חכמי המוסר דהיינו טעמא שהאדם נשמע ליצר הרע יותר מיצר הטוב משום שהנאות היצר. הרע מזדמנות לפני האדם מה שאין כן הנאות היצר. הטוב ולכך דיבר בחכמה בעל המאמר וקאמר לעולם. ירגיז וכו' שלא יתיאש האדם מן הרחמים ואומר שאינו יכול לנצח היצר הרע כיון שהנאותיו מזומנות וטרחא בכדי למ"ל ולכך אמר לעולם ירגיז וכו' ומן השמים יסייעוהו ואם נתגבר עליו ולא יכול לו יעסוק בתורה וממילא יראה כמה שכר טוב צפון לצדיקים לעולם הבא ועל ידי זה יתמעט בעיניו שכר הנאת העבירה אי נמי אחר שילמוד בשכר המצות נחשב בעיניו שהשכר מזומן בידו ואם עסק בתורה ולא הועיל לו יקרא ק"ש דכתיב בה ובכל נפשך ובכל מאדך שאפילו נוטל נפשו וממונו חיובא רמיא עליו לאהוב את ה' ואע"פ שאין לו הנאה ולא עוד אלא שיש לו הקרבת הנזק ואם לא הועיל לו יזכור לו יום המיתה הכוונה היא כמו שמצינו במדרש הנעלם בשעת פטירתו של

אדם ויבא לידי העונש באותה שעה מביאין להיצ"הר ומעמידין אותו אצל האד' המקבל העונש והיצ"הר נכנס בו רתת וחלחלה שמתפחד שמא עושין לו כמו שעושין לאדם הנידון משום שהוא הסיתו לעבירה לכך מזכיר לו יום המית' ונעשה תש כח כאמור:

נחזור למאמרנו הנצב פתח השער דקאמר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל וכו' והקושייא מפורסמת דאדרבה ונהפוך הוא כיון דרצה לזכותם אין לו להעמיס עליהם מצות כל כך. ואפשר לומר כפי מ"ש הראשונים דהיינו טעמא דבן נח נהרג בלא התראה ואזהרתן זו היא מיתתן משום דאין להם מצות הרבה ובנקל יהיו נזהרין לקיים שבע מצות שלהם ולכך עונשם חמור ובזה י"ל מאמרם ז"ל במסכת שבת אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה והדבר קשה לשמוע וכו' בשביל מצוה קלה יתחייב מיתה אכן כפי האמור אתי שפיר דכל שכן גבי אדם הראשון דלא נצטווה אלא מצוה אחת דווקא יש בידו יכולת דבדבר קל יוכל לקיימה ולכך עונשו חמור והיינו דקאמר להו הקדוש ברוך הוא מצוה קלה צויתיו והיה לו להזהר בה ולקיימה והוא עבר ולכך נענש וזהו כוונת מאמרנו רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל כדי שלא יהיו נענשים חס ושלום תכף ומיד כשלא יקיימו אותם לפיכך הרבה להם תורה ומצות וכו':